

авторлордун ою көрсөтүлгөн. “Үй-бүлө-мектеп” ортосундагы мамиле куруу боюнча социалдык педагогдун ишинин натыйжалуу ыкмалары ачыкталган.

Түйүндүү сөздөр: инклузия, социалдык педагог, ден-соолук мүмкүнчүлүгү чектелген балдар.

РОЛЬ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ ВО ВНЕДЕРЕНИИ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Ашымбаева Т.А. – отличник образования КР, преподаватель факультета педагогики КГУ им. И. Арабаева

Джапарова З. Б. – старший преподаватель факультета педагогики КГУ им. И. Арабаева

Аннотация. В статье рассматривается роль социальных педагогов в инклузивном образовании детей с ограниченными возможностями здоровья. Отмечаются основные проблемы включения детей с ограниченными возможностями здоровья в общеобразовательный процесс. Раскрываются различные рассуждения авторов в о работе с родителями детей с ограниченными возможностями здоровья. Описаны различные методы по выстраиванию взаимоотношений «Семья- школа» для социальных педагогов.

Ключевые слова: инклузивное образование, социальный педагог, дети с ограниченными возможностями здоровья.

THE ROLE OF SOCIAL EDUCATORS IN THE IMPLEMENTATION OF INCLUSIVE EDUCATION

Ashymbaeva T.A. – High achiever of the Kyrgyz Republic, Teacher of pedagogy faculty of KSU by named I.Arabaeva, Bishkek, Kyrgyz Republic e-mail: tashymbaeva@mail.ru

Japarova Z. B. – Senior lecturer of the faculty Of pedagogy of KSU by named I.Arabaeva, Bishkek, Kyrgyz Republic, e-mail: dzhaparova.77@mail.ru

Summary: The role of social educators in the inclusive education of children with disabilities is discussed. The basic problems of including children with disabilities in the general educational process are noted. Revealed the various arguments of the authors in the work with the parents of children with disabilities. Various methods for building the relationship "Family-School" for social pedagogues are described.

Key words: inclusive education, social pedagogue, children with disabilities.

2012-жылдын 11-июлунда КР Президенти тарабынан “Балдар жөнүндө” Кодексине кол коюлган. Кодексте турмуштук оор кырдаалдарда турган балдар белгиленген: ата-энелеринин көзөмөлчүлүгүсүз калган балдар; ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген балдар; мыйзам менен

чатағы бар балдар; зомбулуктун жана кылмыштын курмандығы болуп саналған балдар; аз камсыз болгон үй-бүлөлөрдө жашаган балдар; иштеген балдар; кароосуз калған балдар; тұзулғөн жағдайлардың натыйжасында турмуш-тиричилиги объективдүү бузулған, чыр-чатақтар жана өзгөчө кырдаалдар чөлкөмдерүндегү балдар, ошондой эле көрсөтүлгөн жағдайларды өз алдынча же үй-бүлөнүн жардамы менен женип өтө албаган балдар;

Белгиленген категориядагы балдарды билим берүү процессине кошууда социалдық педагогдун орду абдан маанилүү. Аталған балдардың арасынан окутуунун жана тарбиялоонун өзгөчө шарттарын талап кылган балдар дән соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген балдар болуп саналат.

Бардық балдар үчүн билим алуунун жеткиликтүүлүгү, "Кыргыз Республикасынын билим берүү жөнүндө" мыйзамында бекитилген. Инклузивдик билим берүүнүн кенири тараптуу мүмкүнчүлүгү биздин коомдун гумандаштыруу терең бағыттары менен байланыштуу жана биздин өлкөнүн эл аралык келишимдерге кол коюшу менен шартталган.

Ошондой эле, «Ден-соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелген адамдардың укуктары жана кепилдиктер жөнүндө» мыйзам дән соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелген адамдарга карата мамлекеттик саясатты аныктаган негизги мыйзамдық акт болуп эсептелет. Бул мыйзам жарандардың аталған категориясынын укуктары жана эркиндиктерин республиканын башка жарандары менен бирдей жүзөгө ашыруу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылууну регламенттейт.

90-жылдардың ортосуна чейин Кыргызстандагы дән-соолугунан мүмкүнчүлүктөрү чектелген балдарды окутуу сферасында сегрегация системасы болгон. Өзгөчө билим керектөөлөрү бар балдар атайын мектептерде, интернаттарда окутулушкан. Кийинчөрээк, биздин өлкөдө салттуу система менен бирге эле инклузивдик билим берүүнү киргизе башташты. Биздин өлкөдө инклузивдик билим берүүнү уюштуруу тажрыйбасы өзүнүн тарыхына ээ.

Инклузивдик (француз тилинен *inclusif* - өзүнө киргизүүчү латын тилинен –*include*-кошом) же кошулган билим берүү- өзгөчө билим керектөөлөрү бар балдарды жалпы билим берүүчү мектептерде окутуу процессин баяндоо үчүн колдонуучу термин. Инклузивдик билим берүүнүн негизине балдарды дискриминациялоону баардык түрлөрүн жоюу, баардык адамдарга бирдей мамилени камсыз кылуу идеологиясы жатат, ошону менен бирге өзгөчө билим керектөөлөрү бар балдарга өзгөчө шарттарды түзүү зарылчылыгын белгилейт. Инклузивдик билим берүү – баардык балдардың ар түрдүү керектөөлөрүн камсыз кылуучу, баарына жеткиликтүү жалпы билим берүү процессин өнүктүрүү.

Мүмкүнчүлүктөрү чектелген балдардың билим алууга укугун ишке ашыруу социалдық кайра куруулардың эң негизгиси, билим берүү системасындағы өлкө саясатынын эң маанилүү милдеттеринин бири. Бул

балдардын професионалдык жана социалдык ишмердүүлүктүн ар кандай түрлөрүндө ийгиликтүү социализацияланышын, коомдун жашоосунда толук кандуу катышуусун камсыз кылуунун негизги шарты болуп, алардын сапаттуу жалпы жана професионалдык билим алуусу. Аталган шартты ишке ашыруунун бир мүмкүнчүлүгүн инклузивдик билим берүүнү жайылтуу берет.

Бирок, билим берүүдө тигил же бул системаны мугалимдердин, окуучулардын жана алардын ата-энелеринин, белгилүү бир даярдыгы жок ишке ашыруу женил эмес, ошондой эле инклузивдик билим берүү системасын киргизүү мындан дагы татаал. Жалпы билим берүү процессине ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген балдарды кошуунун негизги проблемалары: - майып балдардын алардан айырмаланган балдар жамаатына кошуулуну каалабастыгы; дени сак балдар жамаатынын ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген балдарды кошуу үчүн кальштанган шарттардын жоктугү; - инклузивдик билим берүү системасында иштеген мугалимдердин өздөрү туш болгон кыйынчылыктар.

Албетте, жогоруда айтылган көйгөйлөргө кошумча, материалдык чыгымдар, кадрларды тандоо жана даярдоо, мектепте жана анын тегерегине жайгаштырылуучу жабдуулар, б.а. мейкиндикти түзүү үчүн зарыл болгон жабдуулар керек. Бирок, биринчи маселелердин тобу, социалдык педагогдордун [2], иш эсебинен чечилиши мүмкүн.

Жалпы жааматка жана коомго кошуунун ийгилигине таасир этүүчү жагдайларды эске алуу менен, социалдык педагогдордун жигердүү ишинин натыйжасына таасириң тийгизүүчү бир нече топтор бар:

- ден соолугунан мүмкүнчүлүгү чектелген балдар жана алардын үй-бүлөлөрү, алар менен коомдун ортосундагы тоскоолдуктарды жоюу зарылдыгы;

- кадимки өнүккөн балдар - аларды ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү балдардын класска келишине, сабырдуулук жана шайкеш кабыл алууга алардын сезимин өрчүтүүгө даярдоо;

-педагогдор- баланы кабыл алыш, аны менен бирге иштөөгө үйрөтүү үчүн адистердин кеп-кенешиң кабыл алууга даярдыгы.

Ден соолугунан мүмкүнчүлүгү чектелген балдар жана коомдун ортосундагы мамилелерди куруу системасында маанилүү орун социалдык педагогго таандык.

Социалдык педагогдун Кыргыз Республикасынын “Балдар жөнүндө” Кодексинде белгиленген турмуштук оор кырдаалдарда турган балдар менен иши 2 тараптуу байланышта болушу зарыл:

1. ички байланыш- мектеп администрациясы, класс жетекчи, мугалимдер ж.б. билим берүү адистери менен байланыш;

2. сырткы байланыш-жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, ички иштер органдары, саламаттыкты сактоо, социалдык кызметтарды көрсөткөн уюмдар менен байланыш.

Ден-соолугунан мүмкүнчүлүгү чектелген балдар менен социалдык педагогдун ишинин негизи айдана-чейрө менен ган тааныштыруу эмес, баланы окутуу ишинин жүрүшүндө, ошондой эле анын чегинен тышкарды да өз курдаштары менен баарлашууга үрөтүү. Социалдык педагогдун ар кандай бузулулары бар балдарды ар кандай иш-чараларга кошуу учун көптөгөн мүмкүнчүлүктөрү бар - класстык жана сабактан тышкаркы иш-чаралар, эс алуу, ж.б. Мындай иш-балдардын бири-бирине көнүп жана классаштары менен "кадимки-өзгөчө" сыйктуу бөлүүгө таянбаган достук мамиле түзүү учун жардам берет. Бул багытта социалдык педагогдун ишинин жыйынтыгы болуп ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелген балдардын коомдук активдуулүгүн, демилгечилигин жогорулатуу, жашоого даярдыгын, коомдо жашаш учун алардын жеке сапаттарын калыптандыруу болуп саналат. Заманбап мектептин мугалимдеринин программысы уч артыкчылыктын негизине – билим берүү, окуучуларга кесиптик багыт берүү жана инсандык-коомдук өнүктүрүүгө таянат. Демек, мугалимдин иши окуучулардын окуу программысын өздөштүрүү, кесиптик өзүн-өзү аныктоо жана окуучулардын жеке жана коомдук өнүктүрүүгө багытталышы керек. Бул программанын алкагында, жогорку класстардын окуучуларына кесиптер дүйнөсүн изилдөө учун зарыл болгон көндүмдердү өнүктүрүүгө жана келечекте кесипти тандоо боюнча чечим кылуу учун маалымат, жекече сапаттардын өнүгүшү менен билим алуунун ортосундагы өз ара байланышты түшүнүү учун натыйжалуу жардамды камсыз кылуу зарыл [4].

Ден-соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелген балдар менен иштөөдө социалдык педагог, баланын үй-бүлөсүндө түзүлгөн чейрөгө көнүл буруп, үй-булөдөгү тарбиялоо процессинде мамилелердин бузулушун алдын алып, жөнгө салуусу маанилүү. Анын ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелген балдардын ата-энеси менен дайыма баарлашып тураласу, ата-эне менен балдардын пикир альшуусуна байкоо жүргүзүүсү, үй-булө мүчөлөрүнүн жүрүм-туруму жана балдарга болгон мамилеси жөнүндө көбүрөөк билүүгө мүмкүнчүлүк берет. Ошондой эле, үй-булөнүн адаттары, баалуулуктары, салттары жана турмуш шарттары тууралуу билүү учун, социалдык педагог баланын үйүнө баруусу зарыл. Социалдык педагогдун ишинде ийгиликтөр жетүү учун дагы бир кадам, ал ата-энелерге баланы өнүктүрүү тууралуу түшүнүксүз суроолордо багыт, сунуштарды берүүсү болуп саналат. Себеби, өнүгүүсүндө өзгөчөлүктөрү бар баланын туулушу ата-энеде, үй-булөнүн мүчөлөрүндө ар кандай мамилени жана көптөгөн кыйынчылыктарды пайдаланып кылат.

Н.Ф. Басов "өзгөчө" баланын туулушуна ата-энелеринин пикиринин төмөнкү этаптары бөлүп чыгарган:

- 1-этап - шок, башаламандык, коркуу, өзүн башкалардан кем сезүүсү;
- 2-этап - баланын өзгөчөлүгтүнө "туура эмес" көз караш: негативизм, диагнозду жокко чыгаруу, ата-эненин психикасынын коргонуу реакциясы;

3-этап - "баланын дефектисин жарым-жартылай кабыл алуу", "өнөкөт кайгы" баланын ата-энесинен өзгөчө көз карандылыгынан улам депрессия;

4-этап - баланын дефектисин кабыл алуу жана үй-бүлө мүчөлөрүнүн бара-бара коомдук-психологиялык көнүүсүнүн башталышы, адистери менен тиешелүү мамилелерди түзүү жана алардын сунуштарын ылайык жүрүм-турум [6]. Бул этаптардын ар бирин баланын өнүгүү процессине түздөн-түз таасир тийгиши мүмкүн, баланын өнүгүүсү ата-эненин баланын оорусуна болгон мамилесине да көз каранды. Балдар жана ата-энелер ортосундагы көйгөйлөрүн чечүүгө жардам берүү учун, социалдык педагогдун милдети - үй-бүлөдөгү өз ара мамилелердин кандай мүнөздө экенин түшүнүү.

Ата-энелер жана мугалимдердин жолугушууларына, ата-энелердин чогулушуна социалдык педагогдордун катышуусу - "үй-бүлө-мектеп" ортосундагы мамиле куруу боюнча натыйжалуу ыкма болуп санаат. Мүмкүнчүлүгү чектелген балдардын кадимки балдар менен бир класста окушу азыркы учурда ишке ашырылып жаткандастыган, бул класстагы балдар менен гана эмес, алардын ата-энелеринин мамилелеринин өзгөчөлүгүн түшүнүү абдан маанилүү. Социалдык педагог, кадимки балдардын ата-энесинин стереотиптерди жоюу жана биргелешкен иш-чараларга тартуу, алардын балдары жана ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген балдар менен бирге туш болгон проблемаларды түшүнүүгө жардам бериши керек. Албетте, бул иш мектеп менен тыгыз байланышта ишке ашырылат. Ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү баланын классташтары менен иштөө учун, бул көйгөйгө толеранттуулук жана түшүнүүчүлүк мамиле ата-энеси тарабынан бала кезинен эле тарбияланышы керек экендигин белгилей кетүү керек. Бирок мындай иш балдар менен ишке ашырылган болсо да, "өзгөчө" бала менен түздөн-түз байланышта болууну баардык бала эле дароо кабыл ала албайт. Бул кырдаалда социалдык педагогдун милдети "ар түрдүүбүз, бирок бирдейбиз" принципине балдарды көндуруп, балдардын бири-бири менен ынтымакта жашоосуна жана өз ара аракеттенүү боюнча жагымдуу шарттарды түзүүсү зарыл.

Албетте, социалдык педагогдордун бүгүнкү күндөгү эмгек акысы, алардын балдарга берген убактысына жана милдеттеринин көлемүнө такыр тең эмес. Бул кесипке көңүл буруу учун, бул теманы биздин макаланын бетине чыгардык. Анткени, өзгөчө билим керектеөлөрү бар балдар менен иштин негизги жүгүн социалдык педагогдор көтөрүшөт. Волонтёрдүк энтузиазмын негизинде биздин республиканын мектептерине инклюзивдик окутуунун киргизүү татаал.

Адабияттар:

1. Алехина С. В. О мониторинге инклюзивного процесса в образовании // Инклюзивное образование: методология, практика, технология: материалы международной научно-практической конференции (20 – 22 июня 2011. Москва). – М.: МГППУ, 2011. – С. 20 – 22.
2. Василенко, А. Ю. Экзистенциональная позиция личности педагога как фактор реализации инклюзивного образования детей с особыми образовательными потребностями // Инклюзивное образование: проблемы, поиски, решения: материалы международной научно-практической конференции (сентябрь 2011). – Якутск: Офсет, 2011. – С. 209 – 211
3. Зорина В. М. Деятельность школьных социальных служб в рамках инклюзивного образования // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2016. – Т. 27. – С. 12–16.
4. Кыргыз Республикасынын "Балдар жөнүндө" Кодекси. <http://medialawca.org/posts/09-04-2013/55316.html>
5. Кириленко Н.П. Специфика профессиональной деятельности социального педагога в решении проблем инклюзивного образования // Современные проблемы науки и образования. – 2014. – № 6.
6. Романенкова Д.Ф., Романович Н.А. Задачи и направления деятельности специалистов комплексного сопровождения инклюзивного обучения инвалидов и лиц с ограниченными возможностями здоровья в профессиональной образовательной организации // Современные проблемы науки и образования. – 2016. – № 5.;

ПЕДАГОГДОРДУН ИНКЛЮЗИВДИК КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮН ӨНҮКТҮРҮҮ ЗАМАНДЫИН ТАЛАБЫ

Джапарова З. Б. – И. Арабаев атындагы КМУнун педагогика факультетинин ага окутуучусу

Аннотация: Макалада ден-соолук мүмкүнчүлүгү чектелген балдарга инклюзивдик билим берүүдөгү мугалимдердин инклюзивдик компетенттүүлүгүн өнүктүрүү зарылчылыгы каралат. Инклюзивдик билим берүү - бардык балдардын билим алууга жөндөмдүүлүктөрүн жана айырмачылыктарын таануу менен бирге, баланы окутууда ага эң ылайыктуу жолдорду тандоо доку мугалимдин ролу белгиленет. "Мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгү" деген түшүнүк психологиялык-педагогикалык адабияттарда талкууланышы тууралуу ар кандай авторлордун ою көрсөтүлгөн. Ал авторлор белгилеген инклюзивдик билим берүү идеясы менен иштеген мектептин мугалимдеринин кесиптик компетенттүүлүк моделин ишке ашыруу маселелери каралат.

Түйүндүү сөздөр: инклюзия, атайын билим берүү, компетенция, ден-соолук мүмкүнчүлүгү чектелген балдар, инклюзивдик компетенттүүлүк.

РАЗВИТИЕ ИНКЛЮЗИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ - ТРЕБОВАНИЕ ВРЕМЕНИ

Джапарова З. Б. – старший преподаватель факультета педагогики КГУ им. И. Арабаева

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы актуальности развития инклюзивной компетентности учителей работающих с детьми с ОВЗ. Отмечается что, инклюзивное образование – это признание ценности различий всех детей и их способности к обучению, роль учителя при выборе способов обучения, которые

